

ВАЛЕНТИНА КУХАР

Осередок УІТ ім. М. Грушевського

Львів

ЛИСТИ М. ГРУШЕВСЬКОГО З ФОНДУ Ю. РОМАНЧУКА ЦДІА УКРАЇНИ У ЛЬВОВІ

Серед грушевськознавчих документів, що зберігаються в ЦДІА України у Львові, одним з найцінніших є блок листів М. Грушевського у особистому фонді Ю. Романчука (ф.382, оп.1, спр. 22). Це лише п'ять кореспонденцій, особлива наукова вартість яких зумовлена значністю закладеної у них інформації для наświetлення політичного портрету М. Грушевського.

Листи охоплюють 1900-1910 рр. Доречно згадати, що і для М. Грушевського, і для Ю. Романчука даний хронологічний відтинок був часом, насиченим активною політичною діяльністю. Політична кар'єра Ю. Романчука (1842-1932) у перше десятиліття ХХ століття фактично сягнула свого zenіту. Майже весь цей період (за винятком 1901 р.) як посол австрійського парламенту він несе на собі весь тягар депутатських повноважень та обов'язків і разом із тим до 1907 р. очолює Українсько-руську національно-демократичну партію (УНДП), а від 1907 р. керує Українською Парламентарною Репрезентацією у Відні¹. М. Грушевський (1866-1934) у перше десятиріччя ХХ століття наполегливо працює над втіленням у життя своєї концепції українського державотворення. Щоправда, на фоні політичної діяльності Ю. Романчука політична робота М. Грушевського в означений період була значно менш помітною, оскільки в тогочасному українському суспільно-політичному житті Михайло Сергійович відігравав радше роллю політолога-аналітика, аніж політика-практика.

Центральна тема листування М. Грушевського та Ю. Романчука – політика. Так, зокрема, перший із запропонованих Вашій увазі листів представляє собою заяву М. Грушевського про вихід із

¹ Про політичну діяльність Ю. Романчука див.: К. Левицький, *Українські політики. Силуети наших давніх послів і політичних діячів*. Ч.1. Львів, 1936, стор.50-57; Ч.2. Львів, 1937, стор.26-32. Б. Магміт, "Сучасні українські політики. Півсонний маєстат (Спроба характеристики посла проф. Юліяна Романчука)", *Шляхи*. 1917, стор.109-115.

Тіснішого та Ширшого Комітетів Українсько-руської національно-демократичної партії, другий є повідомленням про відмову президії НТШ брати участь у нарадах т. зв. “Верховної Ради”ⁱⁱ, а два останні проливають світло на окремі культурно-політичні аспекти українського життя. З огляду на зміст дещо відособленою у даній колекції є записка від 27 грудня 1905 р., що являє собою відповідь М. Грушевського на пропозицію Ю. Романчука взяти участь у конференції з приводу видання збірника творів Т. Шевченка.

Привертає увагу той факт, що три з п’яти кореспонденцій М. Грушевського у фонді Ю. Романчука з’явилися на світ на хвилі різкого охолодження стосунків вченого з керівництвом Українсько-руської національно-демократичної партії. Лист-заява від 20 березня 1900 р. фактично став заключним акордом затяжного конфлікту вченого з керівництвом УНДП, привід до виникнення якого дала спроба націонал-демократів шляхом реформування “Просвіти” утвердити свій вплив над товариством. Появі кореспонденції від 30 січня 1905 р. передувала бурхлива суперечка М. Грушевського з лідерами національно-демократичної партії щодо пріоритетів української політики у Галичиніⁱⁱⁱ, а лист, датований 13 червня 1910 р., був надісланий Ю. Романчукові у момент загострення суперечностей навколо університетської справи.

Для кращого зрозуміння нижче наведеного фрагменту епістолярію подаємо короткий витяг із історії взаємовідносин М. Грушевського та Ю. Романчука.

Як відомо, взаємини між М. Грушевським та Ю. Романчуком розвивалися досить драматично. Консолідація українських партій у Галичині 1894 р. розводять політичні шляхи М. Грушевського та Ю. Романчука порізно^{iv}. Попри те, вже у 1898-1899 рр. погляди професора Львівського університету та голови “Народної Ради”^v на пріоритети української політики у Австро-Угорщині істотно зближуються і вони пліч-о-пліч співпрацюють, реалізуючи у Галичині проект створення потужної української централістської партії.

На початку 1900 р. короткочасна ера співпраці М. Грушевського і Ю. Романчука знову переминюється епохою охолодження стосунків. Вже у січні цього року, намагаючись протистояти утвердженню галицького традиціоналізму у політичній тактиці, щойно створеної за його ж участю національно-демократичної партії, М. Грушевський рішу-

ⁱⁱ “Верховна Рада” – найімовірніше, рада українських громадських і політичних організацій та представників українського парламентарного корпусу в Австро-Угорщині.

ⁱⁱⁱ Див.: Л. Винар, *Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка: 1892-1930*. Мюнхен: Дніпра Хвиля, 1970, стор. 54-55.

^{iv} ЦДА України у м. Львові, ф.382, оп.1, спр. 2, арк.1-2.

^v “Народна Рада” (1885-1899) – політична організація галицьких народовців, створена на противагу опанованій москвофілами “Руській Раді”.

що відмежовується від позиції очолюваного Ю. Романчуком угруповання у керівних органах УНДП^{vi}. З часом гостра конфронтація у взаєминах М. Грушевського та Ю. Романчука зміниться “дистанціюванням”, а у 1906 р. у їхніх стосунках навіть з’являться ознаки потепління^{vii}. Важливою передумовою такого оздоровлення взаємовідносин стане перспектива запровадження загального виборчого права при виборах до австрійського парламенту, яка зроджує у М. Грушевського та Ю. Романчука сподівання на зміцнення позицій українського парламентаризму у Габсбурзькій імперії. І хоч надіям обох політиків таки судилося справдитися, однак вже початки співпраці на парламентарній ниві виявили значні розбіжності між поглядами М. Грушевського та тактикою, впроваджуваною в життя головою Української фракції Ю. Романчуком. Якщо М. Грушевський твердо стояв на тому, що українська парламентарна політика має бути засадничо опозиційною, то Ю. Романчук у парламентарній політиці (зрештою як і у політиці взагалі) неухильно сповідував принцип *aurea mediocritas*^{viii}. Конфлікти між М. Грушевським та Ю. Романчуком з огляду на такі принципові розходження були просто неминучими, але ми не будемо зупинятися на цій проблемі окремо. Натомість підсумуємо лише: єдність стратегічних цілей була визначальним моментом, що зближував М. Грушевського та Ю. Романчука у довоєнний період, а значні тактичні розходження склали головну причину конфліктів між ними.

^{vi} *Діло*, 1900, 3 лютого; 9 лютого; 12 лютого.

^{vii} ЦДІА України у м. Львові, ф.382, оп.1, спр. 22, арк.5 – 5-зв.; І. Гирич, “Щоденник (1904-1910 рр.)”, *Київська Старовина*, 1995, № 1, стор.18-19.

^{viii} “*Aurea mediocritas* – отсе його тактика і його програма. Ніколи не здобувся на рішучий крок, ані на широкий замашистий жест. Його становище до сильних світа сього все було то прихильно-вижидаюче, то опозиційно-вижидаюче, то прихильно-опозиційне. Дуже добрий і ширий чоловік, котрий всім бажав догодити, подобатися всім українським групам, бути заступником всіх верств народу. Його програмовість – це згода, консолідація, компроміс”, – характеризував політичне кредо Ю. Романчука Б. Магміт. (Б. Магміт, “Сучасні українські політики...”, стор.111).

ЛИСТИ

№ 1

До Хв[альної] Президії “Народнього Комітету”¹
Українсько-руської демократичної партії²

Маю честь повідомити, що з нинішнім днем я складаю з себе
обовязки члена тіснішого і ширшого народнього комітета.

З глибоким поважанням М. Грушевсь[кий]

7(20)/ІІ.900 р.

№ 2

Високоповажаний Пане После!

Виділ Наук[ового] Товариства ім[ени] Шевченка на засіданню
з дня 15(25) с[ього] м[ісяця] ухвалив поручити своїй президії, аби на
далі не брала участі в нарадах т[ак] зв[аної] “Верховної Ради”³. Про се
маю честь отсим Вас повідомити.

З поважанням М. Грушевсь[кий]

17(30)/І.905 р.

№ 3

Львів, 27/ХІІ.1905

В.поважний Пане После!

В якій будь конференції в справі Вашого видання Шевченка⁴
трудно міні взяти участь, бо Тов[ариства] ім[ени] Ш[евченка] видає своє
власне видання теж, і я особисто заангажований в нім. Що ж до Матері-
алів до Крит[ичного] видання Шевченка, то се річ фільолог[ічної] секції:
прошу їй предложити, а як вона їх прийме, то я в Записках видрукую.

З поважанням М. Груш[евський]

[рукою М. Грушевської, підпис М. Грушевського]

¹ Народній Комітет – керівний орган Українсько-руської національно-демократичної партії. Поділявся на Тіснійший та Ширший Комітети. (До складу Ширшого Комітету входили усі 13 членів Тіснійшого Комітету). М. Грушевський був обраний членом Тіснійшого та Ширшого Комітетів на установчому з’їзді УНДП 26 грудня 1899 р. (*Діло*, 1899, 27 грудня).

² Досить правдоподібно, що М. Грушевський застосовує назву “Українсько-руська демократична партія” замість “Українсько-руська національно-демократична партія”, щоб наголосити на потребі демократизації практичного політичного курсу цієї організації.

³ “Верховна Рада” – найімовірніше, рада українських громадських і політичних організацій та представників українського парламентарного корпусу в Австро-Угорщині.

№ 4

Львів, 17(30)/VI.1906

Високоповажаний Пане После!

Передовсім дякую за присланий текст інтерпеляції⁵, коли можна дістати, просив би прислати ще кілька примірників, бо вони могли б придатись при дальших кроках в сій справі. Я бувши у Петербурзі робив теж стараня, і міністерство торгівлі, зглядно його референти стали по нашій стороні, але референти міністерства фінансів заняли з мотивів фіскальних становище противне, і справа пішла в проволоку.

Разом із тим звертаюся до Вас як до голови руського клубу⁶, в справі, яка має чималу вагу для нашого Товариства⁷. Розходитьсь о те, що галицька Рада Шкільна⁸, чи то в своїй неприхильности нашому науковому рухови, чи може до того з деяких особистих мотивів, в котрі входить не хочу, робить всякі труднощі нашому дуже цінному і надійному співробітнику, д-ру Стефану Томашівському⁹ в його старанях перенести ся до Львова та дістати урльоуп для докінчення габілітаційної праці. Торік не вложено його в пропозицію при обсаді посади руської мови у львівській учительській семінарії, хоч був він кандидатом з кожного боку найсильнішим. Мав він потім приобіцяний урльоуп сього року шкільного, але тепер йому і в тім зробили завід. Тимчасом не тільки з наукового, а і службового становища мав він право на всяку уволу, бо був від кількох літ управителем паралельок в своїй гімназії. Чиби не можна через Відень вплинути якось на Раду Шкільну і зробити кінець її противділаню в сій справі або якимсь иньшим способом добути для Томашівського урльоуп, щоб відтворити йому можливість габілітації?

З глибоким поважаннем М. Грушевс[ький]

⁴ Очевидно, що Ю. Романчук звертався до М. Грушевського в справі видання творів Т. Шевченка "Просвітою". Проектоване Ю. Романчуком видання складо п'ятий том бібліотеки "Руська письменність" (Т. Шевченко. *Твори*. Львів, 1907. Т.1, 2).

⁵ Інтерпеляція – запит депутата парламенту, звернений до уряду в цілому або до окремих його членів, котрий вимагає обов'язкової відповіді. Очевидно, йдеться про інтерпеляцію в справі незаконного збирання мита російським урядом із україномовних видань, котрі ввозилися до Росії з Австрії.

⁶ Руський клуб (Український Парламентарний Клуб) – українська фракція у австрійському парламенті.

⁷ М. Грушевський мав на увазі НТШ.

⁸ Галицька Рада Шкільна (Крайова Шкільна Рада) (1867-1921) – вищий орган управління дошкільними, початковими, середніми та спеціальними навчальними закладами Королівства Галичини й Володимерії з великим князівством Краківським.

⁹ Ст. Томашівський (1875-1930) – видатний український історик, публіцист і політик, учень М. Грушевського. Габілітувався у Львівському університеті у 1911 р. (габілітаційна робота на тему "Угорщина і Польща на початку XVIII ст."). (Н. Бортняк. "Степан Томашівський: до відносин із Михайлом Грушевським". *Михайло Грушевський і львівська історична школа: Матер. конф. 24-25 жовтня 1994 р. у Львові*. Нью-Йорк-Львів, 1995, стор.192-193).

№ 5

До Хвального Українського Парляментарного Клубу в Відні на руки Вп.сеніора його п[ана] Ю. Романчука

З розмови з Вп. Президентом Романчуком¹⁰ довідався я, що запитанне одержане мною від Вп. Посла Окуневського¹¹ в фінляндській справі було зроблене для ужитку Клубу. Отже дуже характеристично зійшлося, що одночасно прийшло міні відповідати на се запитанне і читати грубу відповідь дану на мої замітки в університетській справі в № 120 Діла¹² Вп. заступника голови (теп[ерішнім] Головою) Клубу, в сім характері.

На скільки такий простацький тон в відповіді на гадки чоловіка, котрий своєю працею для добра народу, коли не чим иньшим, гей же заслужив бодай мінімум чемности прийнятої між культурними людьми, – відповідає повазі Клубу, лишаю на власний розсуд; Впов. Члени його можуть робити довільний вибір між способами підтримання своєї поваги. Але елементарна логіка наказувала б Хвальному Клубови не звертатися на раду до людей, котрих так ординарно трактує. Вправді не перший раз Хв[альний] Клуб чи його впливові члени, до яких приходилося міні звертатися (в справах загальних розуміється), дають міні відчути свою неласку, а заразом, як мають потребу звертаються до мене по інформаційні статі чи то по ради для власного ужитку. Але може б Хвальный Клуб уже раз ласкаво взяв під свою розвагу і поміркував: 2

або Хв[альний] Клуб цінить мої гадки і в такому разі повинний пошанувати їх тоді коли я висловляю їх не питаний,

– або має лишити мене в спокої і звертатися по опінію до своїх повірників.

З поважаннем М. Грушевський

31/V (13/VI) 1910.

¹⁰ Ю. Романчук (1842 – 1932) – визначний політичний і громадський діяч, доголітній політичний провідник галицьких українців, педагог, письменник і журналіст.

¹¹ Т. Окуневський. (1858-1937) – визначний український громадсько-політичний діяч, співзасновник Русько-української радикальної партії, з 1899 р. член Українсько-руської національно-демократичної партії, посол австрійського парламенту у 1897-1900 і 1907-1918 рр. та галицького сейму (1899-1900 1913-1914 рр.), за часів ЗУНР – член Української Національної Ради та комісар Городенщини.

¹² “В університетській справі”. *Діло*, 1910, 1 червня. (Редакція “Діла” помістила статтю М. Грушевського у супроводі коментаря К. Левицького.